

УДК 37.013.8:364.6:7.02(045)

МІСЦЕ АРТ-ПЕДАГОГІКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Козігора М.А.

Луцький педагогічний коледж

Для сучасної психолого-педагогічної науки залишається пріоритетною проблема пошуку ефективних технологій, завдяки яким можливо оптимізувати процеси виховання особистості, формування її системи цінностей, готовності до самореалізації у суспільстві. В сучасних умовах використання арт-терапії широко розповсюдилось в освітній сфері, де такий педагогічний напрям отримав назву арт-педагогіка. Завдяки своєму міждисциплінарному характеру арт-терапія здатна не лише здійснити терапевтичний чи корекційний вплив на психофізичний стан дитини, а й реалізувати основні освітні функції. У статті проаналізовано освітні завдання арт-педагогіки, як педагогічного напрямку арт-терапії. Визначено уміння і навички, якими повинен володіти студент для реалізації потенціалу арт-педагогіки у своїй професійній діяльності.

Ключові слова: арт-терапія, арт-педагогіка, учитель початкових класів, фахова підготовка, мистецтво.

Постановка проблеми. Глобалізаційні тенденції розвитку сучасного суспільства ставлять нові вимоги перед освітою, що відіграє вирішальну роль у становленні молодшої людини. Чинна гуманістична концепція фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів ґрунтується на визнанні людини найвищою суспільною цінністю, а освіту та її зміст визначає як необхідну умову становлення, всебічного розвитку, самоствердження і творчої самореалізації духовно багаті особистості.

Мистецтво, як форма суспільної свідомості, що акумулює та культивує систему світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій людства, є унікальним засобом впливу на особистість. Протягом тисячоліть тривають наукові дискусії про його роль у формуванні творчої, художньої та інтелектуальної особистості. Як специфічно-художня форма відображення світу, мистецтво неодноразово виступало засобом гармонізації душевного стану людини, було надійним джерелом духовного становлення особистості і розглядалося як обов'язковий компонент навчання та виховання молодого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць засвідчує, що актуальні проблеми професійного становлення майбутнього вчителя постійно знаходяться в полі зору провідних вітчизняних вчених. Зокрема, розробці філософських, теоретичних і методичних засад змісту професійної підготовки вчителя особливу увагу у своїх працях приділяють В. Андрущенко, В. Бондар, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, О. Пехота та ін; методологічні аспекти фахової підготовки учителів початкових класів досліджують Н. Бібік, О. Савченко, Л. Хомич, І. Шапошнікова та ін. Окреме місце у цій когорті посідають праці, спрямовані на вивчення ролі мистецтва у контексті культурологічних освітніх парадигм вищої школи (Н. Миропольська, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Тарасенко та ін.). Як стверджують провідні науковці, мистецтво є «феноменом культури, в якому фіксується і концентровано виражається людський досвід світоглядного самовизначення, а також досвід безпосередньої предметної реалізації цього самовизначення». Саме через художні образи та специфічні художні форми мистецтво виражає те, що

«визначає духовну і предметно-практичну спрямованість» як окремо взятого індивіда, так і цілого суспільства, зазначає Г. Тарасенко [5, с. 58].

Головною метою цієї роботи є аналіз місця арт-педагогіки у процесі фахової підготовки учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво відіграє надзвичайно важливу роль у творчому розвитку особистості майбутнього педагога. Саме воно розкриває красу життя і взаємин, красу рідної землі та її природи, красу вірності та щирості. Світ мистецтва – це світ чарівності, який наповнений неповторними звуками і формами, словами і кольорами. Світ мистецтва – це світ невичерпної народної мудрості, людських мрій і почуттів. Саме тому видатний педагог В. Сухомлинський порівнював мистецтво з часом і простором, в якому живе краса людського духу. На власному практичному досвіді він переконувався, що мистецтво випрямляє душу людини як гімнастика тіло. Він підкреслював, що пізнання навколишнього світу не може бути безпристрасним, «беземоційним». Мистецтво утверджує в душі молоді почуття краси, що є могутнім засобом виховання чутливості душі. Пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині, підносить себе до прекрасного, переживає естетичну насолоду. Донесені в ранньому дитинстві до серця маленької людини багатогранні відтінки людських почуттів зможуть підняти її на такий щабель культури, якого вона не досягне ніякими іншими засобами в інші періоди життя. Саме у роки дитинства та отрочества особливо важливо, щоб дитина знайшла, відчула, усвідомила в собі красу, пережила захоплення красивим, людським в самій собі [4, с. 414].

Тож є цілком закономірним, що педагогічна теорія та практика саме у мистецтві вбачає найважливіший засіб розвитку і виховання особистості. У процесі взаємодії людини з мистецтвом відбувається її залучення до цінностей культури і суспільства; мистецтво виступає засобом соціалізації й, одночасно, індивідуалізації особистості. Такий потужний світоглядний та виховний вплив мистецтва підтверджується і психологічними дослідженнями, в яких мистецтво визначається як форма духовно-практичної діяльності, в якій розвиваються й освоюються загальні людські здат-

ності, змістові аспекти діяльності та нові форми спілкування, що і дозволяє розглядати його в якості засобу розвитку мовної комунікації [1, с. 61].

Педагогіка ХХІ-го століття розширила традиційні форми та методи реалізації поліфункціонального потенціалу мистецтва. Так, на думку Л. Лебедевої, використання мистецтва в якості терапевтичного та психокорекційного чинника стає все більш доступним для педагога, тим більше, що спеціальних медичних знань при цьому не потрібно. «Технологія терапевтичного малювання дозволяє створити особливі умови, відмінні від звичайних умов навчальної діяльності, в яких найбільшою мірою проявляється індивідуальність особистості кожного учня, отримується позитивний досвід соціальної взаємодії, розвиваються вміння слухати і розуміти інших, співчувати і співпереживати, щиро допомагати один одному, знаходити конструктивні способи вирішення труднощів і розв'язання конфліктів, приймати відповідальні рішення», – зазначає автор [3, с. 29].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що лікування за допомогою мистецтва – феномен відносно новий. На сьогодні термін «арт-терапія» застосовується по відношенню до всіх видів занять мистецтвом, які проводяться в лікарнях, центрах психічного здоров'я, навчальних закладах та соціальних установах з метою реалізації його психотерапевтичного, психокорекційного, розвивального та виховного потенціалу.

Якщо розглядати це поняття з позиції генезису його словотворення, то «арт-терапія» складається з двох слів: «арт» і «терапія». Складова «арт» походить від латинського «artista» – освічений, магістр мистецтва; тобто людина, яка обрала своєю професією публічне виконання творів різних видів мистецтва. Складова «терапія» – від грецького «therapeia» – лікування – розділ медицини, що вивчає внутрішні хвороби, розробляє методи їх лікування і профілактики [2, с. 27].

Техніки арт-терапії досить різноманітні – це власне арт-терапія, музикотерапія, танцювальна терапія, казкотерапія, бібліотерапія, ігротерапія, кольоротерапія, фототерапія, лялькотерапія та ін., які застосовуються при досить широкому спектрі проблем (психологічні травми, втрати, кризові стани, внутрішньо і міжособистісні конфлікти, постстресові та психосоматичні розлади, екзистенційні та вікові кризи тощо). Проте, що стосується педагогіки, то, забезпечуючи динамічну систему взаємодії між дитиною, продуктом її образотворчої діяльності і дорослим (психологом, педагогом, вихователем), арт-терапія здатна не лише здійснити терапевтичний чи корекційний вплив на психічний та фізичний стан дитини, а й реалізувати основні функції освіти: виховну, розвивальну, діагностичну, корекційну, соціалізуючу, психогігієнічну тощо. Таким чином, на перетині століть науковці констатують формування нового, педагогічного напрямку арт-терапії – арт-педагогіки, що визначається як інноваційна технологія особистісно орієнтованого навчання та виховання дітей та молоді, метою якої є гармонізація їх особистісного розвитку у контексті тріади «природа – особистість – соціум – культура» шляхом організації конструктивного союзу дитини та мистецтва у процесі сприймання вже існуючих або створення власних мистецьких творів [2, с. 5].

За своєю природою ця методика радикальна і має велике значення у розвитку дітей молодшого шкільного віку, сприяючи: гармонізації емоційного стану молодших школярів; зняттю фізичного та психічного напруження; розвитку емоційної, пізнавальної та соціальної сфери; розширенню комунікативного та соціального досвіду учнів; вихованню світоглядно-ціннісних орієнтирів тощо. Як наголошує провідні вчені, арт-педагогіка, як педагогічний напрямок арт-терапії, передбачає організацію живого конструктивного союзу дитини та дорослого у культуротворчому мистецькому просторі з метою реалізації наступних освітніх завдань:

- розвиток емоційно-вольової сфери школярів;
- розвиток креативності як здатності до творчості та потреби до творчого самовираження;
- психогігієна (турбота про емоційний та психічний стан школяра – зниження внутрішньої тривожності та агресії, оволодіння навичками емоційної саморегуляції засобами художньо-творчої діяльності тощо);
- формування позитивної «Я-концепції» молодшого школяра на основі самопізнання та самоприйняття;
- забезпечення соціокультурної адаптації школярів (оволодіння ними поведінковими моделями у відповідності до соціально прийнятних морально-етичних норм, формування комунікативної культури та розвиток емпатійних вмінь тощо);
- гармонізація особистісного розвитку учнів в контексті тріади «природа – я – соціум – культура».

Таким чином, арт-педагогіка виходить за межі традиційної мистецької освіти і спрямована на формування позитивної «Я-концепції» та системи ціннісних орієнтацій школярів. Усвідомлення актуальності та ефективності запропонованих методик привертає все більшу увагу фахівців і до питання підготовки майбутніх учителів, зокрема – початкових класів, до реалізації психокорекційного, психотерапевтичного, розвивального та виховного потенціалу арт-педагогіки як інноваційної, здоров'язберігаючої технології особистісно орієнтованого навчання та виховання.

Аналіз наукових праць з проблем фахової освіти дозволяє визначити змістовне наповнення даного процесу, оскільки підготовка майбутніх учителів початкових класів до реалізації виховного потенціалу арт-педагогіки повинна базуватися не лише на фундаментальних знаннях з психології, мистецтвознавства та педагогіки, що, традиційно, визначає загальний зміст їх фахової, а й з урахуванням спеціального когнітивного компоненту, спрямованого на реалізацію вище перерахованих освітніх завдань. На думку О. Деркач, задля реалізації означеної мети студенти повинні знати:

- поліфункціональну природу мистецтва як форми суспільної свідомості людства та специфічного засобу художнього відображення світу;
- традиції використання мистецтва як засобу гармонізації фізичного і психічного стану людини та історичні джерела становлення і подальшого розвитку арт-педагогіки як педагогічного напрямку арт-терапії;

- сутність арт-педагогіки та її місце у системі професійної діяльності учителя початкових класів;
- організаційно-методичні засади реалізації діагностичного, психокорекційного, психотерапевтичного, розвивального та виховного потенціалу арт-педагогіки у навчально-виховному процесі початкової школи;
- організаційні форми залучення арт-педагогіки до навчально-виховного процесу початкової школи;
- специфіку організації арт-педагогічного простору в умовах освітнього процесу загальноосвітнього навчального закладу;
- структуру арт-педагогічного заняття;
- психолого-педагогічні умови та організаційно-методичні засади організації індивідуальної, групової та колективних форм арт-педагогічної взаємодії учителя та учнів;
- діагностичні параметри дитячого малюнку;
- теоретичні та методичні аспекти казкотерапії як методу колекційного світоглядно-ціннісних орієнтацій молодших школярів засобами метафоричних ресурсів казки, а також методи та прийоми корекції поведінкових моделей молодших школярів засобами психокорекційної казки та ін. [2, с. 7].

Що стосується операційно-діяльнісного компонента фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації виховного потенціалу арт-педагогіки, то він визначає ті вміння та навички, володіння якими дозволить їм максимально зреалізувати увесь потужний виховний потенціал арт-педагогіки у своїй роботі. Таким чином, студенти повинні вміти:

- визначати завдання арт-педагогічної роботи вчителя та аргументовано обирати арт-педагогічні методи з огляду на їх доцільність та ефективність;
- здійснювати психологічний аналіз та інтерпретацію продуктів художньої творчості дитини, визначати та інтерпретувати ключові елементи малюнків;
- використовувати метод медитативного малювання з метою корекції системи ціннісних орієнтацій молодших школярів;

- організовувати групові та колективні форми арт-педагогічної взаємодії з метою формування у школярів досвіду ефективної соціокомунікативної взаємодії;

- підготувати та провести казкотерапевтичне заняття, застосовуючи широку палітру методів та прийомів корекції поведінкових моделей молодших школярів засобами психокорекційної казки;

- використовувати елементи фольклоротерапії та інші мультимодальні інтерактивні арт-педагогічні методики у навчально-виховному процесі початкової школи та ін. [2, с. 9].

Окрім того, окремої уваги потребує і питання формування у майбутніх учителів початкових класів особистісно-професійних якостей, характерологічних рис та ціннісних світоглядних орієнтацій, покликаних сприяти реалізації ними виховного потенціалу арт-педагогіки. Серед них: розвиток професійної самосвідомості студентів, що передбачає усвідомлене ставлення до цінностей обраної професійної діяльності та налаштованість на реалізацію основних освітніх завдань; гуманістична спрямованість у ставленні до учнів як до суб'єктів власного життя; орієнтація в системі моральних норм та вищих загальнолюдських духовних цінностей, високий рівень прояву здатності до емпатії та рефлексії, усвідомлення студентами своїх почуттів, переживань і емоційних станів; високий творчий потенціал та креативність; загальний культурний та художньо-естетичний розвиток.

Висновки і пропозиції. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до реалізації виховного потенціалу арт-педагогіки у власній професійній діяльності дозволить зреалізувати основні завдання національного виховання, а саме: виховання морально-етичної культури школярів на засадах загальнолюдських духовних цінностей та формування досвіду ефективної соціальної самореалізації; виховання емоційної культури та емоційної чутливості школярів, що проявляється у проявах толерантності у поведінці дитини в умовах полікультурного простору України та євроінтеграції, що передбачає входження України у Європейський полікультурний простір.

Список літератури:

1. Вознесенська О.Л., Волкова Л.М. Методичні засади підготовки майбутніх арт-педагогів / О.Л. Вознесенська, Л.М. Волкова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). № 7(194). Частина I. – Луганськ: Вид-во ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. – С. 60-65.
2. Деркач О.О. Арт-педагогіка : Програма навчальної дисципліни для студентів спеціальності «Початкове навчання» освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» / О.О. Деркач. – Вінниця: ВДПУ, 2011. – 26 с.
3. Лебедева Л.Д. Арт-терапия в педагогіці / Л.Д. Лебедева // Педагогіка. – 2000. – № 9. – С. 27-34.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа. – Т. 2 : Як виховати справжню людину. – 1976. – 657 с.
5. Тарасенко Г.С. Взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки вчителя у системі професійної освіти : Монографія / Г.С. Тарасенко. – Черкаси: «Вертикаль», видавець ПП Кандич С.Г., 2006. – 308 с.

Козигора М.А.

Луцкий педагогический колледж

МЕСТО АРТ-ПЕДАГОГИКИ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация

Для современной психолого-педагогической науки остается приоритетной проблема поиска эффективных технологий, благодаря которым возможно оптимизировать процессы воспитания личности, формирования ее системы ценностей, готовности к самореализации в обществе. В современных условиях использование арт-терапии широко распространилось в образовательной сфере, где такой педагогический направление получило название арт-педагогика. Благодаря междисциплинарному характеру арт-терапия способна не только осуществить терапевтический или коррекционный влияние на психофизическое состояние ребенка, но и реализовать основные образовательные функции. В статье проанализированы образовательные задачи арт-педагогика, как педагогического направления арт-терапии. Определены умения и навыки, которыми должен обладать студент для реализации потенциала арт-педагогика в своей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: арт-терапия, арт-педагогика, учитель начальных классов, профессиональная подготовка, искусство.

Kozihora M.A.

Lutsk Pedagogical College

PLACE OF ART-PEDAGOGICS IN THE PROFESSIONAL PREPARATION OF THE PRIMARY SCHOOL TEACHER

Summary

For the modern psychological and pedagogical science the priority problem of finding effective technologies is possible due to which it is possible to optimize the processes of education of the individual, the formation of its system of values, readiness for self-realization in society. In modern conditions, the use of art therapy has become widespread in the educational sphere, where such a pedagogical direction is called art-pedagogy. Due to its interdisciplinary nature, art therapy can not only make therapeutic or corrective effects on the child's psycho-physical condition, but also realize the basic educational functions. The article analyzes the educational tasks of art-pedagogy as a pedagogical direction of art therapy. The skills and skills that a student must possess to realize the potential of art-pedagogy in his professional activities is determined.

Keywords: art therapy, art-pedagogy, primary school teacher, vocational training, art.